

ÇAĞDAŞ MÜZİK ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME

İsmail M.GÖĞÜŞ

U. Ü., Eğitim Fakültesi - BURSA

ÖZET

“Musiki Muallim” den bu yana Müzik Eğitimi Bölümleri; müzik öğretmeni yetiştiren en önemli kaynak olmuşlardır. Bu dönemde Müzik Eğitimi Bölümleri Eğitim Enstitüleri bünyesinde. 2547 sayılı yasa ile üniversiter bir yapı içerisine alınan bu kuruluşlar 4 yıllık lisans eğitimi veren Müzik Eğitimi Bölümleri haline getirilmiştir. Akademik çalışmalar, bu kuruluşların daha da güçlü eğitim kurumları olmalarını sağlamışlardır.

Ancak bu güçlü çalışmalar kimi üst düzey yöneticilerce Konservatuvar eğitimi yapıyor düşüncelerine yol açmış olmalı ki Milli Eğitimi Geliştirme Projesi’nce Müzik Eğitimi Bölümleri kaldırılmıştır Yeni uygulamada Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümleri içerisinde “anabilim dalı” haline getirilmişlerdir. Bunun yanı sıra yapılan programlarla da müzik eğitimsi yetiştirilmekten uzak görünmektedir.

Çalışmada müzik öğretmeni yetiştiren kurumlardaki eğitim ile Konservatuvar eğitimi karşılaştırılmalı olarak irdelenmiş ve yeni uygulamanın yanlışlığı vurgulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş Müzik Öğretmeni Yetiştirme

ABSTRACT

Music Education Departments had been the most important source on growing music teacher since “Musiki Muallim”.

During this period when these departments were belonged education institutions, they were offering a strong education quality. These institutions had converted to give four years undergraduate education in Music Education Departments with the law No:2547. So these departments had more stronger with all the academic studies.

Unfortunately these hard studies must have misunderstood by some of the executives and they must have thought that these departments are going to turn a conservatory. The end music education departments are abolished with the National Education Development Project. These departments have been converted a major branch in Fine Arts Education Departments with the new application.

Besides these institutions have been seen far from growing music teachers with the new programmes.

In this study conservatory and music education programmes are compared with each other by researcher and it is emphasised that the new music education programmes will be failed.

Key words: Comtemporary Music Teacher Educate

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte her alanda sayılamayacak kadar yenilikler başlamış genç Türkiye Cumhuriyeti dev adımlarla çağdaşlaşma yolunda ilerlemeye başlamıştır. Demiryolları, karayolları, fabrikalar devrimler birbirini hızla takip etmiş Türkiye’nin çehresi değişmiştir. Eğitim alanında yapılan çağdaşlaşma hareketleri de durmaksızın gelişmeye daha iyisini bulmaya yönelik olmuştur. Müzik alanında da Atatürk’ün 1924’te “benim okulum” diyerek açtığı “Musiki Muallim” mektebi müzik alanındaki en önemli yatırım taşı olmuştur. Bu kurumun Devlet Konservatuvar’ına dönüşmesinden sonra 1937-1938 öğretim yılında Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Terbiye Enstitüsü’nde açılan Müzik Şubesi, müzik öğretmeni yetiştirme işini üstüne almıştır. Daha sonraları, İstanbul ve İzmir’de açılan Eğitim Enstitüleri de bu görevi üstlenmişlerdir. Giderek yurt genelinde yaygınlaşan bu kuruluşlar zaman zaman üç yıllık, zaman zaman da dört yıllık programlarla müzik öğretmeni yetiştirmişlerdir. Bir ara çeşitli Konservatuvarların Müzik Bölümü mezunlarına da müzik öğretmeni olma imkanı tanınmıştır.

Müzikal faaliyetlerin insan yaşantısında daha etkili bir yer alması elbetteki bu faaliyetlerin programlanması ile mümkün olacaktır. Bu nedenle toplumda eğitim yolu ile kuşakların yetiştirilmesinde, müzik programlarının, sağlıklı bir şekilde hazırlanması ve bu programları başarıyla uygulayacak iyi yetişmiş, müzik öğretmenlerine ihtiyaç vardır. O halde müzik öğretmeni yetiştiren kurumların programlarının kalitesi müzik öğretmenlerinin kalitesini, dolayısıyla ülke genelindeki müzik eğitiminin kalitesini etkileyecektir. Çünkü özellikle müzik öğretmeni yalnızca sınıfı ile değil, okul-çevre ilişkisini en sağlıklı yönlendirebilecek öğretmenlerden biridir.

Türkiye’de müzik öğretmeni ihtiyacını karşılamak üzere, zaman zaman değişik uygulamalarda yapılmıştır. Bunlardan biri 1942-1946 yılları arasında Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü Güzel Sanatlar kolunda müzik öğretmeni yetiştirme denemesidir. Bir diğeri, Devlet Konservatuarı Yüksek bölümünü bitirenlere, müzik öğretmenliği yapma hakkını veren uygulamadır. (Süer, 1980, s.34) Bir diğeri, 1950’lere doğru, İstanbul Çapa’da ve 1960’larda Ankara’da açılan ve “Müzik Semineri” olarak bilinen İlköğretmen okulu “Özel Müzik Bölümleri”nde (Koçer, 1970, s.36) açıkça belirtilmiş olmamakta birlikte bir tür “İlkokul Müzik öğretmeni” yetiştirme çalışmalarında bulunulmuştur.

Müzik öğretmeni yetiştiren kurumlarda zaman zaman çeşitli yaklaşımlar izlenmiştir. Genellikle Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü’nde gerçekleşmiş olan bu yaklaşımlar, “Dal öğretmenliği”, “Ek dal öğretmenliği”, “Öğretmen Yardımcılığı Eğitimi”, “Yüz yüze”, “Uzaktan (mektupla) Eğitim”, “Normal”, “Hızlandırılmış”, “Kısaltılmış” eğitim, “Yaz okulu”, “Dışarıdan bitirme”, “üç yıllık” ve “dört yıllık” gibi çeşitli isimler altındaki uygulamaları olarak sayılabilir. (Uçan, 1982, s.6)

2547 Sayılı Yasa ile müzik öğretmeni yetiştiren Eğitim Enstitüleri bünyesindeki Müzik Bölümleri, Eğitim Fakültelerine bağlanarak, üniversite yapı içerisine alınmışlardır.

Müzik öğretmeni yetiştirmede 1924, 1936, 1937, 1944, 1970, 1974, 1978 yıllarında çeşitli programlar uygulamaya konulmuştur. Uçan’a göre 1924 ve 1937 programları müzik öğretmeni yetiştirmekten daha çok sanatçı yetiştirmeye yönelik düzenlenmiştir. 1936 programında “Musıkı Öğretmeni” yetiştirme ağır basmaktadır. 1944 programında müzik öğretmeni yetiştirilmeye özen gösterilmiş, daha sonraki yıllarda, programlara meslek bilgilerine ilişkin derslere de yer verilmiştir. 1970 programında müzik öğretmenliğinin “sanat” ve “eğitimcilik” yönleri arasında gerçekçi bir denge kurulmaya çalışılmıştır. Bu çabalar, 1974 programında olumlu sonuçlar vermiş ise de, bir yıl kadar süren uygulamalardan sonra 1970 programına dönmüştür.

1978 programı ise, Eğitim Enstitülerinin, Yüksek Öğretmen Okulu haline dönüştürülmeleri arasında uygulanmıştır.

1981 yılında yürürlüğe giren 2547 sayılı yasa ile sanat eğitiminin ve dolayısıyla müzik eğitiminin yüksek öğretim kuruluşlarında da yaygınlaştırılması bakımından yeni imkanlar geliştirilmiştir. Dört yıllık Lisans programları ile 1980 öncesindeki Eğitim Enstitüleri döneminde yurt genelindeki siyasal çekişmelere paralel olarak 1970’li yılların sonlarındaki öğrenci hareketleri nedeniyle eğitim kalitesindeki belirgin düşüşlerine de bir bakıma dur deme fırsatı yakalanmıştır. Gerek Müzik Eğitimi Bölümlerindeki öğretim elemanlarının akademisyen kimlikleri, gerek öğrencilerin siyasal kimliklerinden sıyrılmaları, bu yeni dört yıllık kurumlardaki eğitim kalitesini de olumlu yönde etkilemiştir. Özellikle Lise düzeyinde yurt genelinde sayıları giderek artan Anadolu Güzel Sanatlar Liseleri mezunlarının da (doğal olarak) Müzik Eğitimi Bölümlerini seçmeleri, bu bölümlerdeki kalitenin yükselmesine olumlu katkılar sağlamıştır. Bu bölümlerde görev yapan öğretim elemanları akademik çalışmalarlarıyla belirli kariyerler edinmişler ve yetişen genç kuşakların da akademik çalışmalarında onlara birer rehber olup, eğitim öğretim ortamının olumlu gelişmesine de katkıda bulunmuşlardır. Eğitim Fakültelerindeki Müzik Eğitimi Bölümlerinin yurdun çeşitli yerlerinde açılmaları, müzik eğitiminin daha planlı yürütülmesine ve müzik eğitimi alanına yararları da yadsınmaz bir gerçektir. Bulunduğu çevreye Milli Eğitim Bakanlığı’na da birer Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi açılmaya çalışılmış ve eğitim hemen hemen Lise 4 + Lisans 4 yıl olmak üzere 8 yıllık bir çalışmayla daha güçlü hale gelmiştir. Kısaca müzik öğretmeni adayı AGSL çıkışı ise sekiz yıl

müzikle uğraşmak durumuna gelmiştir. Lisans dönemindeki 4 yıl süreyle haftada 2 saat olan ana çalgı dersleri öğrencilerin belirli bir düzeyde mezun olmalarını sağlamaktadır. Yakın bir geçmişe kadar, başarılı ürünler çıkaran bu uygulama 1970'li yıllardaki kavgalı-döğüşlü ortamın etkilerini de silmiş alanına, çalgısına hakim, hünerli müzik öğretmenlerinin mezun olmasını sağlamıştır.

BULGULAR – YORUMLAR

Müzik Eğitimi Bölümlerindeki eğitim kalitesinin böylesine gelişmesi, üst düzey yöneticilerinin kimilerince “Konservatuvar eğitimi yapılıyor” şeklinde eleştirilerine yol açmıştır. Oysa Konservatuvar eğitimi çok daha erken yaşlarda başlayan, değişik bir çalışma zorunluluğunu içeren farklı bir eğitimidir. Sanatçı yetiştirmeye yöneliktir. Müzik Eğitimi Bölümleri ise çalgısına hakim, müzik eğitimi yeni yetişecek nesillere aktarabilme meslek becerisine sahip, genel kültürü ile toplum da kendine yer edinebilecek Müzik Öğretmeni adaylarını yetiştirmektedir.

Ancak, Dünya Bankası-YÖK ve Milli Eğitim Bakanlığı'nun ortaklaşa yürüttüğü “Milli Eğitimi Geliştirme Projesi” kapsamında bu sözde “Konservatuvar” eğitimi eleştirileri, maalesef Proje yetkililerince önemsenmiş olmalı ki Müzik Eğitimi Bölümleri geliştirme adına kelimenin tam anlamıyla “yok” edilmiş, Resim-İş ve Müzik Eğitimi Bölümleri “Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü” adı altında birleştirilmişlerdir. Bunun sonucu, Müzik Eğitimi Bölümleri yeni şekillenen bölümler içerisinde bir “Anabilim Dalı” olma şansızlığına itilmişlerdir.

Peki gerçekte Konservatuvar ve Müzik Eğitimi Bölümleri arasında ne gibi farklılıklar vardı? İki kurum programları incelendiğinde sadece Ana Çalgı alanına bakarsa; (en çok eleştirilen alandır) Müzik Eğitimi Bölümlerinde haftada iki saat Ana Çalgı dersi gören bir öğrenci bir yarıyılıda toplam 28 saat ana çalgı dersi alır. Dört yarıyılıda toplam 224 saat Ana Çalgı dersini okumuş olur. (Bu ders 2 öğrenci ile yapılır.) yani gerçekte öğrenci 112 saat Ana Çalgı dersi almaktadır. Buna en iyimser bir görüşle Anadolu Güzel Sanatlar Lisesinde 4 yılda aldığı Ana Çalgı dersi de eklenirse toplam 166 saat Ana Çalgı dersi almış olmaktadır.

Konservatuvara gelince, öğrencinin daha ilköğretim döneminde yarı zamanlı olarak haftada iki saatlik (bir öğrenciyle) ana çalgısı (yaklaşık 2 yıl) sayılmaz ise İlköğretim İkinci Kademedeki 6.sınıfta haftada iki saat yani yılda 72 saat, 7.sınıfta 72 saat ve 8.sınıfta 72 saat olmak üzere toplam 216 saat, lise 1’de haftada iki saat yani yılda 72 saat, lise 2’de 72 saat, lise 3 de 72 saat toplam 216 saat, lisans 3’e kadar 168 saat lisans 4’de 84 saat yani lisans düzeyinde toplam 252 saat sanat dalının (çalgısının) eğitimini görmektedir. Yarı zamanlı statü de hariç tutulursa, 684 saat sanatına ilişkin enstrümanını çalışmaktadır. Buna yarı zamanlıda yaklaşık 2 yıllık bir sürede (4 sömestre) gördüğü 144 saatlik enstrüman dersi eklenirse 828 saati bulmaktadır. İki kurum kıyaslandığında “sanatçı yetiştiriyorsunuz” şeklindeki eleştirilerin ne kadar haksız olduğu görülmektedir.

İkinci olarak; Müzik Eğitimi Bölümleri (Uludağ Üniversitesi Müzik Eğitimi Bölümü) göz önüne alındığında lisans 1’de birinci yarıyılıda iki saat, ikinci yarıyıl da üç saat, lisans 2’de her iki yarıyılıda altı saat (içeriğinde form bilgisi, armoni, kontrapunkt konularının yer aldığı) Müzik Kuramları (Teorisi) dersleri okutulmakta idi. Lisans 3’de birinci yarıyılıda “Türk Müziğinde Çok Seslendirme” dersi haftada iki saat olmak üzere okutulmakta idi. Yani öğretmen adayı bu alanla ilgili 196 saat ders okutulmakta idi.

Müziksel İşitme ve Okuma (Kulak Eğitimi ve Solfej) dersleri ise lisans 1’de haftada beş saat, lisans 2’de haftada dört saat, lisans 3’de haftada iki saat olmak üzere toplam 280 saat Kulak Eğitimi ve Solfej dersi okunmakta idi . Konservatuvarlara gelince, Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuvarı gözönüne alındığında öğrenciler temel eğitim 6., 7., ve 8.sınıflarda haftada sekiz saat Solfej dersi almaktadırlar. (Bazı Konservatuvarlar bu sınıflara yarı zamanlı statüde öğrenci almaktadırlar.) Özetle öğrenciler sadece temel eğitimin 2.kademesinde 864 saat Solfej dersi okumaktadırlar ve öğrencilerin yedi anahtarda okuma problemleri kalmamaktadır.

Durum incelendiğinde Konservatuvar eğitimi ile müzik eğitimi programlarının birbirleriyle kıyas kabul etmez bir farklılık göstermekte olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Proje’ye göre Müzik Eğitimi Anabilim Dalı haline getirilen bu bölümlerde yeni programda Müziksel İşitme ve Müzik Teorisi dersleri birlikte olmak üzere ilk üç yarıyıl haftada altışar saat olarak yer almaktadır. Özetle toplam olarak 250 saate indirilmiştir.

Şimdi bu programdan işiten, eser çözümleyebilen eşlik yapabileceği armoni bilgisini edinebilen öğretmen nasıl yetişecektir? İşin içinden çıkılması mümkün görülmemektedir. Ancak “işte biraz şundan, biraz bundan” düşüncesiyle müzik öğretmeni yetiştirilmesi mümkün olacaktır.

İkinci bir husus, müzik muhtevasının ana boyutlarından birini oluşturan Ses Eğitimi bu yeni programla tamamen yok edilmeye çalışılmıştır. Müzik öğretmenleri haftada yaklaşık 30 saat ders okutmaktadırlar. Bu derslerin dışında bando, koro vb. görevler de üstlenmektedirler. Bu durumda bir müzik öğretmeni günde ortalama 6-7 saat sesini kullanmaktadır. Üstelik genelde şarkı öğretiminde sınıfın ses volümünün biraz daha üstünde söylerler ki, öğrenciler doğru ezgiyi duysunlar. İşte burada önemli bir problem ortaya çıkmaktadır. Müzik Eğitimi Bölümlerinde haftada bir saat okutulmakta olan ve yalnızca bir yıl süren Bireysel Söyleme Eğitimi hangi amaçla konmuştur. Bu bir yıl süre içerisinde iki yılda dahi tam olarak kavratılamayan diyafram ses bağlantısı mı kurulacaktır? Sesin anatomisi ve sesin nasıl kullanılmasının gerekliliği mi anlatılacaktır, teknikli söyleme mi kazandırılacaktır? Çocuk seslerinin özellikleri mi kavratılacaktır? Repertuvar mı kazandırılacaktır? Eşlikli seslendirme mi kavratılacaktır? Daha bir çok amaç ve hedef davranışlar bu bir yılda nasıl kazandırılacaktır. Bu projede böyle bir programı uygulamaya koyanlar bunun açıklamasını nasıl yapmaktadırlar? Bu konunun tartışılması gerekmektedir. Yoksa bu ders az, bu ders fazla düşüncesiyle, müzik öğretmenin asıl kullanmak zorunda olduğu doğal enstrümanı olan sesini kullanma eğitimi olan Bireysel Söyleme derslerinin bir yıla indirilmesinin elbette elle tutulur bir yanı olmayacaktır. Üstelik faranjit denilen ve sesi etkileyen bir rahatsızlığının da en çok öğretmen grubunda olduğunun farkında bile olunmadığı düşünülmektedir. (Faranjit ve nodülün en çok görüldüğü alanlardan biri de sesini sürekli kullanan öğretmenler, satıcılar, sanatçılar gibi gruplardır.)

Programda yer alan “Müzik Kültürü” dersinin anlamı nedir? Müzik Kültürü eğer bir müzik öğretmenine verilecekse, bu zaten 4 yıllık dikey programın tamamıyla elde edilecek bir kültürdür. Ayrıca Müzik Kültürü dersinin işlevi ne olacaktır?

Bazı derslerin sonuna “eğitim” sözcüğünün eklenmesi de yine yanlış bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Örneğin aynı şekilde eğitimi yapılacak olan “çalgı eğitimi” ve “piyano” derslerini farklı isimlendirmenin yararı ne olacaktır?

“Eşlik” (Korrepetisyon) dersinin hem adı, hem de bir saat oluşu, müzik öğretmeni için işlevsel görülmemektedir. Oysa “Okul Müziği Eşliği” veya “Okul Müziği Dağarı ve Eşliği” gibi bir ders amaca daha yönelik olacaktır.

Müzik öğretmeni yetiştirme programında Araştırma Yöntemleri dersinin bulunmaması da göze çarpmaktadır. Müzik öğretmeni bir araştırma yapmaya kalkışmak için yöntemleri çeşitli yerlerden öğrenmelidir, yoksa lisans eğitiminde en azından temel bilgileri mi almalıdır, sorusunun yanıtı aranmalıdır.

Müzik Tarihi dersine gelince bir yarıyılık, haftada iki saatlik bir dersle toplam 28 saatte dünya müzik tarihini öğrenilmesi yeterli görülmüştür.

Kısacası; Milli Eğitimi Geliştirme Projesi cesurca ortaya konmuştur. Öğretmenlik uygulamalarının olumlu sonuçlar getireceği düşünülmektedir. Ancak; projenin hazırlanması aşamasında gerekli inceleme ve araştırmaların yapılamadığı yada yanlış anlaşılmalara yer verildiği görülmektedir. Örneğin bu projeye katkıda bulunan Arizona State Üniversitesi’nde Müzik ve Resim alanları kesinlikle iki ayrı disiplin alanı olarak yer almaktadır. Üstelik bazı yetkililerle yapılan görüşmelerde de Amerika Birleşik Devletlerinin hemen tamamında da uygulamanın aynı olduğu bildirilmiş ve iki farklı disiplinin birleştirilmesinin yanlışlığı belirtilmiştir. Peki Arizona State Üniversitesi’nde organizasyon nasıl olmaktadır? School of Music içerisinde sanatçılık, (Türkiye’deki Konservatuvarlar gibi profesyonel sanatçı yetiştirilen bölüm) Müzik Terapi (Hastanelerde Müzikle tedavi konularını içerir) Müzik Öğretmenliği (Türkiye’deki Müzik Eğitimi Bölümleri gibi), Müzikoloji (Türkiye’de Güzel Sanatlar Fakülteleri içerisindeki Müzikoloji Bölümleri gibi) temelde farklı görünen ancak Müzik muhtevasının ana disiplinlerini oluşturan programlar yer almaktadır. Bu durumda Müzik Öğretmenliği programına giren bir öğrenci, sanat alanındaki derslerini “Sanatçılık” programından müzik öğretmenliği derslerini Müzik Öğretmenliği programından, Eğitim derslerini de hemen karşılarında bulunan Eğitim Fakültesi’nden almaktadır. Aynı durum Resim Öğretmenliği için de geçerlidir. School of Art içerisinde de yine sanatçılık ve sanat eğitimciliği programları yer almaktadır. Resim öğretmeni olmak isteyen bir aday tıpkı müzikte olduğu gibi sanatsal derslerini “performans” (Sanatçılık) programından, resim öğretmenliğine ilişkin meslek derslerini resim öğretmenliği programından ve Eğitim derslerini Eğitim Fakültesi içerisinde almaktadır.

Durum böyle olunca, sanatçı yetiştiren kurumlar için ayrı bina, araç gereç, öğretim elemanı, müzikolog yetiştiren kurumlar için ayrı bina, araç gereç, öğretim elemanı, Müzik öğretmeni yetiştirmek için de yine ayrı ayrı bina, araç-gereç, öğretim elemanı istihdam etmek yerine her şeyi çok amaçlı bir bina ve programlarla çözmektedirler. Ancak bu tür kurumları inceleyenlerin bu işleyişi tam olarak çözemedikleri belki de bu tür yanlışlıklara bundan dolayı düşülebildiğini söylemek olasıdır veya daha başka nedenlerle de böyle bir uygulamaya gidildiği düşünülebilir.

Durum ne olursa olsun Milli Eğitimi Geliştirme Projesi kapsamında Müzik Eğitimi Bölümleri Anabilim Dalı olma şanssızlığına çarpılmışlardır. Yetkililerin bu konuya dikkat vermeleri kaçınılmazdır. Geliştirme kavramının içerisinde her şey ileriye yöneliktir. Yoksa 60 yıllık bir birikimi silip atmak değildir.

ÖNERİLER

Milli Eğitimi Geliştirme Projesi gereği Müzik Eğitimi Bölümleri, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü'nün içerisinde bir Anabilim Dalı olmaktan çıkarılmalıdır. Birleştirilebiliyorsa müzik alanı ile ilgili kurumlar birleştirilmelidir.

- 1) Bireysel Ses Eğitimi en az iki yıl sürdürülmelidir.
- 2) Müzik Teorisi ve İşitme Eğitimi dersi ayrılarak iki ayrı ders olarak yeniden değerlendirilmeli, dar bir çerçeveden çıkarılmalı ve ders saatleri artırılmalıdır.
- 3) Müzik Tarihi dersi en az bir yıl olarak programda yer almalıdır.
- 4) Araştırma Yöntemleri dersi programa konulmalıdır.
- 5) Yanlış isimlendirilmiş ve uygulamaya konulmuş dersler programdan çıkarılmalıdır.
- 6) Seçmeli dersler çoğaltılmalıdır.
- 7) 8.ci yarıyılıda Koro ve Yönetimi ile Orkestra/Oda Müziği ve Yönetimi derslerinin saatleri artırılmalıdır.
- 8) Müzik Eğitimi Bölümlerinin programlarının, Müzik Eğitimi Bölümlerinden seçilecek temsilciler tarafından yapılması sağlanmalıdır.
- 9) Bu proje kapsamında müzik öğretmeni yetiştirme ciddi olarak bir kez daha uzmanlarca ele alınmalı, tarihi yanılığa dur denilmelidir.

KAYNAKLAR

- Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi Programı.
- Arizona State Universty School of Music 1996-1997 Programları.
- Dokuz Eylül Üniversitesi, Devlet Konservatuarı 1998-1999 Programı.
- Göğüş, İsmail M. "Müzik Öğretmeni Yetiştiren Kurumlarda Anadal Ses Eğitimi Programlarının Etkinliği" (Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi) İstanbul: İ.T.Ü. Sosyal Bilimler Enst. 1994.
- Hacettepe Üniversitesi, Ankara Devlet Konservatuarı 1998-1999 Programı.
- Koçer, Hasan Ali. Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi. İstanbul: Milli Eğitim Yayınevi, 1970.
- Süer, Rıdvan. "Müzik Öğretmeni Yetiştiren Kurumlarda Öğretim" Ankara: A.Ü.Sosyal Bilimler Enst. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) 1980.
- Uçan, Ali. Gazi Yüksek Öğretmen Okulu Müzik Bölümü Müzik Alanı Birinci Yarıyıl Yetiştirme Değerlendirilmesi. Ankara: 1982.
- Uz, Abdullah, Gülay Göğüş, İsmail M. Göğüş. "YÖK'nun Eğitim Fakültelerinin Yapılanması ve Uygulanacak Programlar Konusundaki Kararlarının Müzik Öğretmeni Yetiştiren Kurumlara Etkisi" (Yayınlanmamış Komisyon Raporu) Bursa: 1998.
- Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Bölümü 1997-1998 Programı.
- Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi GSEB Müzik Eğitimi Anabilim Dalı 1998-1999 Programı.